

RÉSZLETES KUTATÁSI TERV

„Városrehabilitációs programok hatása a nagyvárosi népesség életmin ségére Magyarországon”

A kutatás célja

A kutatás célja, hogy feltárja a hazai, eltér fejlettség régiók nagyvárosainak városfelújítási programjaiban és stratégiájában tapasztalható hasonlóságokat és különbségeket, felderítse, hogy ezek a programok hogyan érvényesülnek eltér karakter városrészekben, illetve milyen hatással vannak a helyi társadalom életkörülményeire és életmin ségére.

A kutatás további célja, hogy feltárja a fenti folyamatok pozitív és negatív hatásait az épített környezetre, különös tekintettel a kulturális örökség részét képez m emlék jelleg épületek megóvására. Emellett vizsgálja a kutatás a városfelújítás által generált társadalomföldrajzi folyamatokat, a társadalmi mili megóvására irányuló stratégiákat és beavatkozásokat, valamint azt, hogy ezek elméleti és gyakorlati szinten hogyan érvényesülnek a mintaterületek rehabilitációja során. Az elért eredmények segítségével a kutatás a zajló városfelújítási folyamatokat modellezi, és a gyakorlatban is alkalmazható eljárásokat dolgoz ki.

A kutatás módszere

A kutatás a klasszikus elméleti módszerek felhasználása mellett alapvet en gyakorlatorientált, empirikus kutatási módszereket alkalmaz.

A kutatás során f városi (Középs -Ferencváros, Középs -Józsefváros, Újpest-Városközpont, K bánya-Városközpont) és vidéki nagyvárosok (Szeged, Debrecen, Székesfehérvár, Gy r) eltér beépítés és karakter városrészeiben vizsgáljuk a városfelújítási programok épített és társadalmi környezetre gyakorolt hatásait (lakónegyed-orientált megközelítés). A kutatás els sorban a hazai nagyvárosokat vonja be a vizsgálatokba, hiszen a jelenleg is folyamatban lév városfelújítási programok erre a településkategóriára koncentrálnak. A vizsgálatok az alábbi típusú városrészekben kerülnek kivitelezésre:

- Belvárosi, tradicionális, zárt sorú beépítés lakónegyed
- Átmeneti ipari jelleg zóna lakónegyede (rozsdaöv)
- Külvárosi lakónegyed

A fenti nagyvárosokban található mintaterületeken empirikus, kvantitatív és kvalitatív mérések (lakossági kérd ívek, szakért i mélyinterjúk, image- és mental map felmérések, kritériumkatalógus) segítségével vizsgáljuk a városfelújítási programok hatásait.

Vizsgálati módszer	Minta nagysága mintaterületenként
Lakossági kérd ív (image- és mental map vizsgálat)	A mintaterület nagyságától függ n 2 %-os minta, de területenként legalább 50 kérd ív felvételezése és értékelése
Mélyinterjú	Nagyvárosenként 10 szakért i és 15 lakossági mélyinterjú elkészítése
Kritériumkatalógus	Saját összeállítású felmér lap segítségével a mintaterületek épített környezetének felmérése

További vizsgálati módszerek közé tartoznak a helyi felújítási programok feldolgozása, valamint összevetése egymással és a nemzetközi tapasztalatokkal, illetve a külföldi és a hazai tapasztalatok különbségeinek és hasonlóságainak feltárása és magyarázata.

A kutatás kiemelt célkit zési közé tartozik a feltárt folyamatok modellezése és az eredmények gyakorlati alkalmazhatóságának megteremtése.

A kutatás menete

Kutatási tevékenység 2006/2007. évben (El készületi és leíró fázis)

A kutatási program elméleti és módszertani megalapozása

Részletes kutatási menetrend kidolgozása és kutatási hipotézis felállítása

A vonatkozó szakirodalom és a kutatási el zmények összefoglalása

A releváns fogalmak, elméletek és folyamatok áttekintése

A meglév statisztikai adatok összegy jtése és adatbázis létrehozása

A kutatáshoz kapcsolódó kvantitatív felmérések lebonyolítása

A kvantitatív és kvalitatív kérd ívek kidolgozása

A mintaterületen kvantitatív (háztartási kérd ívek, image és mental map vizsgálatok) felmérések lebonyolítása

A kvantitatív felmérések adatainak feldolgozása, adatbázis építése

A kvantitatív felmérés adatainak nemzetközi elvárásoknak megfelelő kódolása

Az adatok segítségével adatbázis létrehozása és számítások elvégzése

A részeredmények értékelése és publikálása

Kutatási tevékenység 2007/2008. évben (Leíró fázis)

A kutatáshoz kapcsolódó kvalitatív felmérések lebonyolítása

A kvalitatív (szakért i és lakossági mélyinterjúk) felmérés tematikájának kidolgozása és az interjúk elkészítése

Kritériumkatalógus összeállítása és a felvételezés

A kvalitatív és kritériumkatalógus felmérések adatainak feldolgozása, adatbázis építése

A kvalitatív felmérések eredményeinek értékelése

A kritériumkatalógus segítségével nyert adatok adatbázisba illesztése és segítségével tematikus térképek készítése a mintaterületekr l elvégzése

A részeredmények értékelése és publikálása

Kutatási tevékenység 2008/2009. évben (Analitikai és lezáró fázis)

A kutatási eredmények elemzése és tudományos értékelése

Értékelés a felállított kutatási hipotézis figyelembe vételével.

Az eredmények segítségével a feltárt folyamatok értelmezése, magyarázata és modellezése az érintett szakmai körök véleményének figyelembe vételével

Nemzetközi összehasonlító vizsgálatok

A kutatás eredményeinek értékelése és publikálása, valamint prezentálása a hazai és nemzetközi szakmai körök részére

Elzetes kutatások, a kutatás kapcsolata más projektekkal

A témakörben korábban mélyreható kutatásokat végeztem, a pályázatban vázolt kutatásomat két hazai és egy nemzetközi projekt alapozta meg:

- „*A lakótelepek komplex társadalomföldrajzi értékelése budapesti mintaterületeken*” c. OTKA-kutatás;

2001. évben témavezetéssel lezárult a „*A lakótelepek komplex társadalomföldrajzi értékelése budapesti mintaterületeken*” c. OTKA-téma, mely további kutatási eredményekkel kibővítve részét képezi „*A lakótelepek épített, társadalmi és természeti környezetének földrajzi szempontú értékelése*” c. doktori értekezésemnek. Disszertációmban részletesen foglalkoztam a hátrányos helyzetű lakónegyedek társadalmi átalakulásával és felújításának lehetőségeivel.

- Az EU 5. Keretprogramja által támogatott „*Neighbourhood Housing Models*” (NEHOM) projekt;

A városfelújítási folyamatok szélesebb körű társadalmi hatásainak feltárására indult az az Európai Unió 5. Keretprogramjának 4. Kulcsakciója (City of Tomorrow and Cultural Heritage) által támogatott Neighbourhood Housing Models (NEHOM) projekt. A program 8 európai ország 11 városában végzett vizsgálatok eredményein keresztül foglalja össze a városfelújítási tevékenység legfontosabb gyakorlati tapasztalatait. A NEHOM kutatási projekt célja lényegében olyan innovatív és hatékony helyi városrehabilitációs kezdeményezések feltárása volt, amelyek segítségével a hanyatló városnegyedekben élő lakosság életkörülményei javíthatók. 2001-2004 között zajlott által finanszírozott NEHOM (Neighbourhood Housing Models) projekt, amely közreműködéssel a leromlott nagyvárosi lakónegyedek feljavítására és az itt élő lakosság életkörülményeinek javítására tett pozitív lépéseket vizsgálta.

- „*A városrehabilitáció és a bérlakásprogramok hatása a lakásmobilitásra és a társadalom mozgásfolyamataira*” c. OTKA Posztdoktori Kutatás;

A kutatás célja, hogy a városi és vidéki nagyvárosi mintaterületen kvantitatív és kvalitatív kutatási módszerekkel feltárja a városrehabilitációs és bérlakásépítési tevékenység lakás- és népességmobilitásra gyakorolt hatásait, térbeli vonatkozásait, és a kutatási eredmények segítségével ezeket a folyamatokat modellezze.

A három kutatási projekt kiváló alapot teremtett a jelen kutatási témához, ugyanis általuk alapvető információkhoz jutottam a folyamat magyarországi helyzetéről és lehetőségeiről, ugyanakkor mindhárom programból hiányoztak az érintett társadalmi rétegek életminőségének változását célzó vizsgálatok. Ebben a tekintetben tehát a tervezett kutatás

tudományos szempontból szerves részét fogja képezni és logikus folytatása lesz eddigi kutatási tevékenységemnek.

A kutatás aktualitása

A rendszerváltozás el tt a kelet-európai államok - köztük Magyarország - évtizedeken keresztül nem fordítottak kell figyelmet a technológia okozta hiányosságok kezelésére, az épületállomány karbantartására és a szükséges felújítások elvégzésére, így az épített környezet problémái a kelet-európai országokban halmozottan jelentkeztek. Mindezek következtében a rendszerváltozáskor az elhanyagolt lakás- és épületállománnyal rendelkező városrészek jelentős hátránnyal indultak a lakáspiacon, amihez gyakran társadalmi problémák megjelenése is párosult.

A rendszerváltozás után Magyarország lakáspiacán a társadalmi-gazdasági átalakulás következtében új, ma is ható pozitív és negatív folyamatok indultak el. A negatív folyamatok között említhetők például az állami lakásépítés drasztikus visszaesése, illetve a privatizáció okozta lakáspiaci feszültségek. Ugyanakkor rendkívül pozitív fejlemény, hogy a települések lassan felismerik a leromlott városrészek felújításának és az ezekben jelentkező társadalmi problémák felszámolásának szükségességét. A korai városrehabilitációs programok (pl. a ferencvárosi rehabilitáció) sikerén felbuzdulva egyre több fővárosi és vidéki önkormányzat dolgozza ki és indítja el saját városfelújítási programját. A programok többsége gyakran még csak kezdeti (pályázati) szakaszban van, egyes településeken azonban már évek óta sikeres rehabilitációs tevékenység folyik. Általános tapasztalat, hogy a városfelújítási programok társadalmi hatásainak és következményeinek vizsgálata messze elmarad az épített környezet megújulását célzó vizsgálatok mögött, holott a vizsgálandó városrészek épített környezetének felújítása csak az indukált társadalmi folyamatok együttes megismerésével töltheti be kívánt szerepét.

A kutatási téma újszerűsége vitathatatlan, hiszen a városfelújítási programok vizsgálata, elsősorban azok társadalmi következményeinek, az életminőségre gyakorolt hatásainak mélyreható elemzése nem történt meg az elmúlt években. Különös hangsúlyt kap ebben a tekintetben annak a kérdésnek a körüljárása, hogy hogyan változik meg a felújított városrészekben élő népesség életminősége a rehabilitáció után, az hogyan mérhető és milyen paraméterekkel jellemezhető.

Új eredményeket produkál a kutatás abban az értelemben is, hogy a kulturális örökség részét képező épített környezeti értékek vizsgálatát is bevonja a kutatásba, megteremtve ezáltal a városfelújítási tevékenység épített és társadalmi környezet gyakorolt hatásainak párhuzamos vizsgálatát és értékelését.

A kutatás módszertani értelemben is eredetinek mondható. Alapvetően új módon közelíti meg a témát, hiszen a hazai szakirodalomban - új, nemrégiben indult és csak a közeljövőben kiterjedő folyamatokról lévén szó - mind a mai napig hiányoznak a városfelújítási programok összehasonlító elemzései. A kutatás kimondottan innovatívnak számít abban a tekintetben is, hogy a fővárosiak mellett az ország fejlettségi és kevésbé prosperáló régióinak nagyvárosi mintaterületeit is bevonja a vizsgálatokba. Különösen értékesé teszi a kutatást, hogy a mintaterületek a kiválasztott városok eltérő életstílusait képviselik, miáltal egy alapvetően új, eddig nem alkalmazott és nem vizsgált kutatási mátrix jön létre.

A kutatás szempontjából meg kell említeni azt a fontos ténytet, hogy az Európai Unió is kitüntetett területként kezeli és financiálisan is támogatja a városnegyedek felújítását, a felújítási tevékenységen keresztül a társadalmi környezet rehabilitációját és a társadalmi kirekesztés csökkentését, valamint az épített környezet kulturális örökséghez tartozó részének megőrzését. Emellett a kutatás témaválasztását és célkitűzéseit tekintve összhangban áll

Magyarország Nemzeti Fejlesztési Tervével (pl. Regionális Fejlesztési Operatív Program - „Települési környezet fejlesztése” prioritás), így hozzájárulhat az NFT sikeres teljesítéséhez.

A kutatás nemzetközi és hazai elzményei

A kutatás szemléletében szorosan kapcsolódik az Európai Unió 5. Keretprogramjának „*City of Tomorrow*” alprogramjában megfogalmazott irányelvekhez, miszerint törekednünk kell arra, hogy városaink fejlődése a gazdasági mellett kiegyensúlyozottabb társadalmi fejlődést indukáljon, csökkentve a társadalmi kirekesztés (*social exclusion*) szintjét, s jobb életminőséget és egy fenntartható, élhetőbb városi közeget teremtve a következő generációk számára (Onishi 1994; Hall & Pfeiffer 2000; Beluszky & Szirmai 2000; Enyedi & Horváth 2002).

Napjainkban a „*two-speed-society*” és a „*dual city*” elmélete a szegénység vizsgálatáról a figyelmet a társadalmi kirekesztés és a szegregáció jelenségének feltárására irányította. E folyamatok gyakran térben is megjelennek és manifesztálódnak. A városi lakónegyedek leromlása, az ezekben tapasztalható társadalmi problémák terjedése természetesen nem kizárólag magyar jelenség. Európa nagyvárosi népességének 15-20 százaléka olyan lakónegyedekben él, amelyek a társadalom vérkeringéséből ki vannak rekesztve. Ez a kirekesztett helyzet azonban némi segítséggel és helyi kezdeményezéssel megváltoztatható (Eva-Kempen 1994; Hamnett 1994; Holt-Jensen 2000).

Érdekes eredményeket nyerhetünk és eddig fel nem tárt folyamatokat deríthetünk ki a kutatás segítségével arról, hogy egyrészt mi történik a felújítandó városrészben a kiköltöztetett alsó társadalmi rétegekkel - ami sajnos a városrehabilitáció gyakori velejárója -, másrészt milyen változásokat okoz a felújítási tevékenység a beköltözött (visszaköltözött) népesség életében, milyen hatást gyakorol ezen társadalmi rétegek életminőségére?

A közelmúltban városrehabilitációs témában született tanulmányok elsősorban a kutatás elméleti hátterét alapozhatják meg. Különösen az angolszász irodalomban fejlődik a téma elméleti megalapozását és körüljárását célzó jelentős publikációkban (Couch 1990; Lichfield 1992; Roberts & Sykes 2000), emellett számos tanulmány vizsgálja a felújítási folyamatok épített környezetre gyakorolt hatásait és társadalmi következményeit is (Pearce 1994; Baeten 2000; Hull 2000). A német szakirodalomban elsősorban empirikus megközelítéssel tudunk kiemelni (Breuer & Fuhrich 1991; Jacobs & Kirchoff & Mezler 1994; Pätz 1996). A magyar kutatások és publikációk témaválasztásukban túlnyomórészt Budapestre koncentrálnak, igaz nem véletlenül, hiszen a főváros ezen a téren napjainkban is meghatározó szerepet játszik (Kiszfalvi 1993; Lichtenberger & Cséfalvay & Paal 1994; Futó 1997; Dingsdale 1999). A kutatás kiemelt céljai között szerepel a városregeneráció életminőségre gyakorolt hatásainak feltárása, valamint - az épített környezeti értékek megővésén keresztül - kulturális örökségünk és az életminőség kapcsolatának vizsgálata. Az épített környezeti értékek megővése - különös tekintettel a kulturális örökség részét képező emléki épületekre - a nemzetközi és hazai kutatásoknak is homlokterében áll (Ashworth & Tunbridge 1999; Droste 1995; Schenk 2000; White, R. 1993, illetve Preisich G. 1960-1998; Ráday 1993; Erőss Z. 2000; Czene). Az életminőség kutatásának hazai irodalma gazdag (Utasi 2000; Enyedi 2000, Tózsá 2003), ugyanakkor ezek nem a városfelújítás hatásainak szemszögéből közelítik meg a témát.

A kutatás várható eredményei

A kutatás a gyakorlati szakemberek és a döntéshozók számára olyan ténylegesen és interdiszciplinárisan alkalmazható eredményeket produkál és modellt dolgoz ki, amelyek megkönnyítik és el segítik a városfejlesztési és tervezési tevékenységet. Emellett a kutatás alapvetően hozzájárul a f városban és a vidéki nagyvárosokban folyó városfelújítási tevékenység életmin ségre gyakorolt hatásainak és következményeinek, valamint az épített és a társadalmi környezetben a kulturális örökség meg rzésére tett lépéseknek a megismeréséhez. Rövid- és középtávon megkönnyíti a gyakorlati és önkormányzati szakemberek döntéseit, hosszú távon pedig hozzájárul a f városi, valamint a vidéki nagyvárosokban folytatandó várospolitikai, városfelújítási és városfejlesztési tevékenységek sikerességéhez. Ez kiemelt fontossággal bír azon tények ismeretében, hogy a közeljöv ben várható a hazai önkormányzatok városrehabilitációs tevékenységének felgyorsulása, miáltal a vizsgálandó folyamatok az elkövetkez években egyértelm en el térbe fognak kerülni.

A kutatási eredmények - amellett, hogy hozzájárulnak a külföldi tapasztalatok hazai adaptálásához - nemcsak hazai (f városi és vidéki nagyvárosi), hanem nemzetközi szinten is sikeresen alkalmazhatók és kamatoztathatók.

Az eredmények publikálása

A tudományos eredmények közlése két szinten valósul meg: tudományos publikációk (tanulmányok) és önálló kiadvány (könyv) formájában. Egyrészt a részeredmények közzététele évente legalább 2 tanulmány formájában történik releváns tudományos szakmai folyóiratokban, másrészt a kutatás önálló kiadvány (könyv) megjelentetésével zárul a harmadik év végén.

Együttm ködés, infrastruktúra, kutatási háttér

A kutatásban résztvev kutatóként vesz részt Dr. Bottlik Zsolt, aki nagy tapasztalatokkal rendelkezik számítógépes adatbázisok összeállításában és kezelésében, valamint tudományos eredmények vizuális megjelenítésében és értékelésében. Emellett összesen 5 hallgató segíti a kutatást a f városi s vidéki mintaterületeken a kvantitatív és kvalitatív felmérések lebonyolítása során. A kutatáshoz egyébként a fogadó intézményben minden infrastrukturális feltétel adott (számítógépes háttér, szoftverek, fénymásolási és nyomtatási lehet ség, internet-hozzáférés stb.), illetve a munkát az intézet magas színvonalú szakkönyvtára is segíti.

VÁLOGATOTT IRODALOM A RÉSZLETES KUTATÁSI TERVHEZ

- Ashworth, G. J. – Tunbridge, J. E. (1999) Old cities, new pasts : Heritage planning in selected cities of Central Europe - *GeoJournal*. 49/1. 105–116.
- Baeten, G. (2000) From community planning to partnership planning - *GeoJournal*. 51/4. 293–300.
- Beluszky P. - Szirmai V. (2000) A települések társadalma - In: Enyedi Gy. (szerk.) Magyarország településkörnyezete - Magyarország az ezredfordulón - Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián, MTA, Budapest, pp. 77-98.
- Breuer, B. – Fuhrich, M. (1991) : Stadtebauliche Konzepte und Projekte zur Verbesserung der Lebenssituationen ältere Menschen - *Informationen zur Raumentwicklung*. 3/4. 169–180.
- Couch C. (1990) *Urban renewal theory and practice*, MacMillan, Basingstoke
- Czene Zsolt (2002) A kulturális örökség területfejlesztési megközelítése - *Tér és Társadalom*. 16/4. 25–38.
- Dingsdale, A. (1999) Budapest's built environment in transition - *GeoJournal*. 49/1. 63–78.
- Droste, H. B. von (1995) Weltweiter Schutz des Kultur- und Naturerbes - *Geographische Rundschau*. 47/6. 336–342.
- Enyedi Gy. - Horváth Gy. (szerk.) (2002) *Táj, település, régió / szerk.. – Bp. : Kossuth Kiadó ; MTA Társadalomkutató Központ, – 510 p. : ill. ; 30 cm. – (Magyar tudománytár ; 2.)*
- Enyedi Gy. (2000) *Bevezetés: a településkörnyezet - Magyarország település-környezete / szerk.*
Enyedi György. Bp. : Magyar Tudományos Akadémia, 2000. 1–8.
- Er Z. 2000 [A városmegújítás lehet ségei](#) – Budapesti Negyed, VIII., 2.
- Eva, T. – Van Kempen, R. (1994) The dual city and the poor: social polarisation, social segregation and life chances - *Urban Studies*. 31/7. 995–1015.
- Futó P. (1997) Pest romló városrészei és a hiányzó anti-slum politika - *Falu – város – régió*. 7–8. 12–16.
- Hall, P. – Pfeiffer, U. (2000) *Urban Future 21 : a global agenda for twenty-first century cities –*
London : E & FN Spon., – XVI., 363 p.
- Hamnett, C. (1994) Social polarisation in global cities: theory and evidence - *Urban Studies*. 31/3. 401–424.
- Holt-Jensen A. (2000) Evaluating housing and neighbourhood initiatives to improve the quality of live in deprived urban areas - *GeoJournal*, 51., pp. 281-291.
- Hull, A. (2000) Neighbourhood renewal: a toolkit for regeneration - *GeoJournal*. 51/4. 301–310.
- Jacobs, B. – Kirchoff, J. – Mezler, J. (1994) Städtebauliche Beiträge zur Verbesserung der Wohn- und Lebensbedingungen in westdeutschen Grosssiedlungen - *Informationen zur Raumentwicklung*. 9. 587–594.
- K szegfalvi Gy. (1993) *Budapest jövő beni fejl désér 1 - Településfejlesztés*. 2. 33–38.

- Lichfield D. (1992) Urban regeneration for the 1990s – London Planning Advisory Committee, London
- Lichtenberger E. – Cséfalvay Z. - Paal (1994) Várospusztulás és -felújítás Budapesten – Az átmenet trendjei 2., Magyar Trendkutató Központ, 216 p.
- Onishi, T. (1994) A capacity approach for sustainable urban development: an empirical study - Regional Studies. 28/1. 39–51.
- Pätz, A. (1996) Die Revitalisierung der ostdeutschen Städte als Voraussetzung für die Entwicklung in den Neuen Bundesländern - Berichte zur deutschen Landeskunde. 70/2. 379–391.
- Pearce, G. (1994) Conservation as a component of urban regeneration - Regional Studies. 28/1. 88–93.
- Preisich G. 1960-1998 Budapest városépítésének története I-IV. - M szaki Könyvkiadó, Budapest
- Ráday M. (1993) Ember az épített környezetben – Bp., ELTE TTK – 72 p.
- Roberts P. - Sykes H. (eds) (2000) Urban Regeneration – A Handbook, SAGE Publications, London, 320 p.
- Schenk, W. (2000) Zum nachhaltigen Umgang mit räumlichen kulturhistorischen Werten in der bundesdeutschen Planung - Berichte zur deutschen Landeskunde. 74/3. 221–235.
- Tózsza István (szerk.) (2003) Települési életminőség / [írták: Fehér István et al.] ; [szerk.] Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Államigazgatási Kar Közigazgatás-szervezési és Urbanisztikai Tanszék. - Bp., BKÁE Államigazgatási Kar - 95 p.
- Utasi Á. (2000) Életminőség és társadalmi integráció - INFO-Társadalomtudomány. 50. 9–16.
- White, R. (1993) Convergent trends in architecture and urban environmental planning - Environment and Planning : D. Society and Space. 11/4., 375–378.